

**UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANȚA  
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE**

# **Despre suflet și nemurirea lui în Sfânta Scriptură**

**Coordonator științific :**

**I.P.S. Dr. TEODOSIE PETRESCU**

**Doctorand:**

**VIZANTE DAN (IEROMONAH ANDREI)**

**CONSTANȚA 2015**

**CUPRINS**

## **CUPRINS**

**Lista abrevierilor**

**Introducere**

### **CAPITOLUL I : CONCEPȚIA DESPRE OM ȘI SUFLET ÎN RELIGIILE ORIENTULUI MIJLOCIU**

**1.1. Religia Egiptului Antic**

**1.2. Concepția despre om în Mesopotamia**

**1.2.1. Scurte considerații de ordin introductiv**

**1.2.2. Concepția despre om în Mesopotamia**

**1.3. Concepția despre om la sumero-akkadieni**

**1.3.1. Religia asiro-babiloniană**

**1.3.2. Concepția despre om în religia Siriei Antice. Date istorice**

**1.3.3. Zeii și mitologia Siriei antice**

**1.3.4. Despre om și destinul său**

**1.4. Concepția despre om în religia hitită. Scurte considerații de ordin introductiv**

**1.4.1. Zeii hitiților**

**1.4.2. Ritualurile funerare la hitiți**

### **CAPITOLUL II: OMUL ȘI DESTINUL SĂU, SUBIECT-CHEIE AL FILOSOFIEI**

**2.1. Ipoteze. Premise**

**2.2. Antichitatea precreștină**

**2.2.1. Platon**

**2.2.2. Hedonismul**

**2.2.3.Aristotel**

**2.3. Existența sufletului**

**2.4.Dualism antropologic vs. Trihotomism**

**2.3. Descartes**

**2.3.1. Descartes vs.Ortodoxie**

### **CAPITOLUL III : DESPRE SUFLET ȘI NEMURIREA SA ÎN SCRIERILE VECHIULUI TESTAMENT**

**3.1.Texte referitoare la suflet și nemurirea lui în cărțile canonice**

**3.1.1. Ideile despre nemurirea sufletului în Pentateuh**

**3.1.2. Ideile despre nemurire în Cărțile istorice**

**3.1.3. Ideile despre nemurire în Cărțile didactice**

**3.1.4. Ideile despre nemurire în Cărțile profeților**

**3.2.Texte referitoare la suflet și nemurirea lui în Cărțile Anaginoscomena**

### **CAPITOLUL IV : ANALIZA GRAMATICALĂ ȘI CONTEXTUALĂ A TERMENULUI “SUFLET” ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ**

**4.1. Generalități**

**4.2.Explicația termenilor ebraici ruach, neshamah și nefesh**

**4.3.Etimologia, originea semantică și înrudirea termenului nephesh**

**4.4.Traducerea termenului nephesh în concepția modernă**

### **CAPITOLUL V : ÎNVĂȚĂTURA NOUTESTAMENTARĂ DESPRE SUFLET ȘI NEMURIREA SA**

**5.1. Învățătura despre suflet și nemurirea sa în Evangheliile sinoptice**

**5.2. Învățătura despre suflet și nemurirea sa în Evanghelia Sfântului Ioan**

**5.3. Învățătura despre suflet și nemurirea sa în scrierile Sfinților Apostoli**

## **CAPITOLUL VI : OMUL, FIINȚĂ SPIRITUALĂ ÎN COMUNIUNE CU DUMNEZEU, CU SEMENII ȘI CU ÎNTREAGA CREAȚIE**

**6.1. Premise**

**6.2. Omul ființă spirituală în trup**

**6.3. Suflet și trup - unire deplină**

**6.4. Inserarea sufletului în trup - opera lui Dumnezeu**

**6.5. Originea sufletului omenesc**

## **CAPITOLUL VII : OMUL FĂPTURĂ A LUI DUMNEZEU - SCURT STUDIU ASUPRA GÂNDIRII PATRISTICE**

**7.1. Preliminarii**

**7.2. Antropologia Sfântului Atanasie cel Mare**

**7.2.1. Concepția atanasiană despre suflet și trup**

**7.2.2. Raportul dintre suflet și trup în gândirea atanasiană**

**7.2.3. Omul –“imago dei”**

**7.3. Concepția antropologică a Sfântului Vasile cel Mare**

**7.3.1. Raportul dintre suflet și trup**

**7.3.2. Chip și asemănare**

**7.4. Antropologia Sfântului Grigore de Nyssa**

**7.4.1. Raportul dintre suflet și trup**

**7.4.2. Sinergia sufletului cu trupul**

**7.4.3. Combaterea concepțiilor metempsihotice și preexistențialiste**

**7.5. Antropologia Sfântului Ioan Gură de Aur**

**7.5.1. Învățătura despre suflet și trup**

**7.5.2. Sinergia sufletului și a trupului**

**7.6. Concepția antropologică a Fericitului Augustin**

**7.6.1. Trupul și sufletul**

**7.6.3. Specificul antropologiei Fericitului Augustin**

## **CAPITOLUL VIII : ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ ÎN COMBATEREA UNOR ABERAȚII SECTARE PRIVIND EXISTENȚA SUFLETULUI ȘI ORIGINA SA DIVINĂ**

**8.1. Teosofia**

**8.2. Spiritismul**

**8.2.1. Doctrina**

**8.2.2. Hristos, profetul revelației**

**8.2.3. Iisus- Dumnezeu solar**

**8.2.4. Spiritualismul ”creștin”**

**8.3. Antroposofia**

**8.3.1. “Creștinismul teosofic” : o interpretare bizară a învățăturii creștine**

**8.3.2. Antroposofia – culmea teosofiei**

**8.3.3. Doctrina antroposofică**

**8.3.4. Dumnezeu confundat cu creația**

**8.3.5. Cosmologia și evoluția omului**

**8.3.6. Hristosofia sau “Cei doi Hristoși Iisus”**

**8.4. Cunoașterea și urmarea preceptelor creștine despre suflet și nemurirea lui în lumina Sfintei Scripturi**

**CONCLUZII**

**BIBLIOGRAFIE**

## INTRODUCERE

După învățătura Bisericii, omul provine, ca și toate celelalte făpturi, de la Dumnezeu, prin actul creației, fiind cea din urmă dintre creaturi, și totodată cea mai de seamă dintre ele, cel care încheie și este coroana creației - ființa care prin natura și demnitatea sa se deosebește de toate făpturile pământești. De aceea, omul ocupă locul de mijloc între lumea spirituală și cea materială; celei dintâi îi aparține cu sufletul său, celei din urmă cu trupul său. El este punctul de întretăiere al celor două lumi și o sinteză a acestora; este, cum s-a remarcat adesea, o reprezentare a lumii celei mari, un microcosmos. Astfel, în opera creației, omul este prezentat ca o cunună, ființă special zidită de Dumnezeu la sfârșitul etapelor creației, primind de la Creator o misiune specială, de a purta grijă de cele văzute.

De aceea, Mărturisirea Ortodoxă (1,18) spune despre om: „La urmă a creat Dumnezeu pe om, care este alcătuit din suflet nematerial și rațional și din trup material, ca din această alcătuire a omului, pe de o parte să se cunoască adevărul că Dumnezeu este creator al lumii spirituale, iar pe de altă parte, că El a zidit și lumea cea materială. Din această cauză, omul se numește și lume mică, deoarece el poartă în sine chipul a toată lumea cea mare”.

Toți Părinții, atât ai Bisericii de Răsărit, cât și ai celei din Apus, au văzut în însuși faptul creării omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu o anumită concordanță primordială între ființa omului și ființa lui Dumnezeu. Cu toate acestea, expresiile teologice ale acestui adevăr revelat sunt, în tradițiile răsăriteană și apuseană, adeseori, diferite, deși nu în totalitate contradictorii. Fericitul Augustin, străduindu-se să conceapă o idee despre Dumnezeu, începe cu analiza chipului lui Dumnezeu în noi și încearcă să redescopere în Dumnezeu ceea ce se găsește în sufletul nostru, creat după chipul Său. Această metodă a analizelor psihologice este aplicată cunoașterii lui Dumnezeu, teologiei. Sfântul Grigorie de Nyssa, pe de altă parte, ia ca punct de pornire ceea ce revelația ne spune despre Dumnezeu pentru a descoperi în om ceea ce corespunde chipului lui Dumnezeu. Această metodă teologică este aplicată științei despre om, antropologiei. Prima cale încearcă să-L cunoască pe Dumnezeu pornind de la omul creat după

chipul Său, iar a doua caută să definească natura adevărată a omului pornind de la conceptul de Dumnezeu, după chipul Căruia a fost creat omul <sup>1</sup>.

Ființând de la Dumnezeu, ca exprimare a voinței divine „să fie”, parte integrantă a planului divin, omul a înglobat în sine două realități distincte. Prima dintre ele, trupul, este materialul incontestabil existent, căzând sub incidența simțurilor, și deci, acceptat în unanimitate. Cea de-a doua componentă, de asemenea cu existență în sine, independentă și net superioară trupului, prin existență perpetuă de la momentul când acesta începe să ființeze, este sufletul. În decursul etapelor evolutive ale omului, stând sub semnul rațiunii întunecate, sufletul, existența acestuia sau a unor însușiri ale lui au reprezentat obiectul multor controverse; concepțiile s-au diferențiat de la secol la secol, influențate de contextul socio-istoric.

Aproape în toate religiile omenirii se întâlnește convingerea, fermă și generală, că existența omului nu se termină cu moartea. Preocuparea filosofilor din toate timpurile, problema antropologică, a apărut începând de la religiile primitive la cele monoteiste. Astfel filosoful creștin Petre Țuțea scria următoarele: “Omul religios etern a dobândit certitudinile pierdute de omul istoric, care se mișcă asimptotic spre ideal... omul de știință modern, situat între ipoteză și experiment, acceptă cu greutate situarea adevărului în religie și funcția lui mântuitoare (...). Știința unită cu religia și cu arta înseamnă libertate și nemurire ”<sup>2</sup>.

Persoana umană este în primul rând o existență conștientă de sine. Descartes a văzut aceasta și a afirmat adevărul fundamental despre ea : “ ogite, orge sum”, adică exist fiindcă cuget. Prin aceasta, el a înțeles actul cugetării ca un act al persoanei îndreptat spre ea însăși, deci ca un act al conștiinței de sine. În formula “cogito, ergo sum”, a cuprins, prin aceasta, două afirmații : eul și cugetarea lui, sau conștiința lui despre sine <sup>3</sup>.

În prezenta lucrare am abordat problematica existenței, a provenienței și a nemuririi sufletului, pe temeiurile Revelației scripturistice, și am subliniat faptul că sufletul provine de la Dumnezeu prin creație, nu prin emanație, întrucât prin sufletul său, omul stă în legătură cu Dumnezeu și cu lumea spirituală, însă până la cristalizarea acestei învățături, părerile și viziunile

---

<sup>1</sup>Vladimir Lossky, *Introducere în teologia ortodoxă*, Editura Sofia, București, 2006, p. 59;

<sup>2</sup> Pr. Conf. Dr. Alexandru Stan, Prof. Dr. Remus Rus, *Istoria Religiilor*, Editura IMBOR, București, 1991, p. 19;

<sup>3</sup>Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990, p. 147;

legate de nemurirea sufletului și a provenienței sale, au suferit diferite deformări, în diverse epoci ale vremii. Astfel, secolele V-III î.Hr. au decurs sub auspiciile controverselor și raționalismului filosofic. Iubitorii de înțelepciune, filosofi, au adus în discuție problematica existenței sufletului omenesc și a argumentării acestei afirmații. Sufletul ca entitate în sine existentă a fost relevat prin unanimitatea accepțiunii. Conștientizarea acțiunilor și percepția exteriorizării funcțiilor acestuia au condus la contradicții de ordin moral; principiul cauzalității ca principiu generator, a dus la apariția în școala de filozofie ateniană, a teoriilor metempsihotice și preexistențialiste.

Sufletul pentru că nu face parte constitutivă din natura generală, este produsul spiritului conștient etern ce are la bază principiile raționale ale materiei, principia ce le plasticizează, transformându-l într-un suflet conștient ce gândește principiile și spiritualizează realitatea materială care este unită cu spiritual conștient etern. Sufletul ridică principiile raționale împreună cu principiile eterne ale lumii gândite de Dumnezeu într-o dialog de conlucrare și de cunoaștere continuă cu El.

Părinții Bisericii răsăritene au prezentat natura umană astfel: ca structură tripartită compusă din spirit, suflet și trup (nous, psyche, soma) sau ca unire a sufletului și a trupului. Deosebirea dintre susținătorii trihotomismului și ai dihotomismului se reduce în general la terminologie. Dihotomiștii văd în nous facultatea superioară a sufletului rațional, facultatea în virtutea căreia omul intră în comuniune cu Dumnezeu <sup>4</sup>.

Cercetarea are ca subiect o temă care a preocupat de-a lungul timpului, problematica nemuririi sufletului, a existenței sale, dar și a provenienței sale, bazată pe Revelația scripturistică și pe învățătura patristică, iar rezultatele ei pot fi folosite pentru a asuma o anumită poziție. În cercetare se face apel la elemente provenite din Sfânta Scriptură, din patrologie și filozofie, lucrarea având un demers transdisciplinar. Cercetarea își propune să etaleze principalele direcții diriguitoare care au stat la baza cristalizării învățăturii despre nemurirea sufletului, pornind de la filosofia păgână, mergând apoi filosofia antropologică iudaică, străbătând primele veacuri creștine, și ajungând până la viziunea complexă actuală a Bisericii. Ea străbate aceste lucrări și toate celelalte idei se focalizează în jurul acestora de aici rezultând fundamentul temei cercetate.

Aceasta universalitate a credinței în nemurirea sufletului, căreia la unele popoare (perșii, grecii, romanii ș.a.) i s-a adăugat credința într-o judecată a sufletelor după moarte, explică marea

---

<sup>4</sup>Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 65

asemănare a riturilor și a ceremoniilor funebre principale din toate religiile mari ale omenirii, ca de exemplu: spălarea și îmbrăcarea cadavrelor, înmormântarea sau incinerarea lor, procesiunile și bocetele, mesele sau ospetele funerare și pomenirile pentru cei morți.

Faptul este deosebit de evident pentru unele din popoarele mari ale antichității, ca egiptenii, a căror cultură și artă are în general un accentuat caracter funerar, vizibil în arta îmbălsămării trupurilor, în piramidele și diferitele necropole menite să ocrotească mumiile sau cadavrele personajelor marcante, în pictura și textele din inscripțiile hieroglife și de pe papyrusuri, în templele, în originea și apartenența religioasă a scrierii și a citirii <sup>5</sup>.

Tot așa stau lucrurile cu grecii și romanii, despre care s-a spus și s-a demonstrat că riturile lor religioase în legătură cu cultul familial al strămoșilor ("Larii", "Manes" și "Penații") au determinat și au influențat nu numai întreaga viață spirituală și strălucită cultură și artă greco-romană, ci și organizarea și viața politică, economică și socială a vechilor cetăți și state fondate de aceste două mari popoare ale antichității clasice păgâne <sup>6</sup>.

„Limitele speculației omului de știință imanentist nu depășesc metapsihologia, metalogica, limbajul mișcându-l între intuiție și metodă, nedepășind utilul, comodul și gratuitul, existând un singur mod de acces la adevăr, revelația ”<sup>7</sup>. În cazul discursului antropologic, în registrul narativ al antropogenezei, motivele sunt: țărână, chip, asemănare; este vorba despre o reluare a textului din Facere 1, 26-27 <sup>8</sup> cu textul din Facere 2, 7 <sup>9</sup>.

Dificultățile întâmpinate au stat numai în legătură cu asumarea uneia din cele trei teorii care încercă să explice originea sufletului : preexistențialismul, traducianismul și creaționismul, întrucât despre veșnicia sufletului mărturisesc atât filosofia popoarelor păgâne, cât și întreaga Revelație scripturistică.

Scopul principal al acestei cercetări științifice este acela de a expune și analiza principalele mărturii scripturistice care fac referire atât în mod direct, cât și indirect la eternitatea

---

<sup>5</sup> Horia C. Matei, *Enciclopedia Antichității*, Editura Meronia, București, 1995, p. 351;

<sup>6</sup> Pr.Conf. Dr. Alexandru Stan, Prof. Dr. Remus Rus, *op.cit*, pag. 20 ;

<sup>7</sup> Petre Țuțea, *Mircea Eliade*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2007, p. 13;

<sup>8</sup> “26. Și a zis Dumnezeu: "Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!"

27. Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie.”;

<sup>9</sup> “7 : Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie”;

sufletului, dar și a textelor patristice luate ca surse de tâlcuire a textelor scripturiste, realizată în Biserică, sub oblăduirea Duhului Sfânt.

Lucrarea de față este în primul rând o cercetare scripturistică, filosofică, patristică, accentuând însă interpretarea corectă, a cuvântului scripturistic, în lumina tălmăcirilor Sfinților Părinți, având ca principal demers creionarea doctrinei despre veșnicia sufletelor, întrucât „El nu este Dumnezeuul morților, ci al viilor (Mt. 22, 32).

Pământul (țărâna) nu este un mister, dar este destinat sacrului, rămân două constituante care dețin „puterea misterului sacru chipul și asemănarea care își au obârșia în Dumnezeu, acea paradigmă divină existentă din veci, și în același timp izvorăsc din creație, se epifanizează din creație, deși, după teologul grec Panayotis Nellas <sup>10</sup> și Iustin Popovici <sup>11</sup>, sunt telos al creației: umplerea de chip sau realizarea ecclesială a creației, ori mediul eclesial este fundamental anastasiu.

Un alt scop este acela de a sublinia ideea că Scriptura nu e scrisă pentru primii cititori și nici numai pentru generațiile următoare, ci și pentru unii, și pentru alții. Scopul general atât al Vechiului Testament, cât și al Noului Testament, este de a arăta ce a făcut Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc și cum a pregătit Dumnezeu această mântuire, mai întâi prin prooroci și patriarhi, iar în cele din urmă chiar prin Fiul Sau făcut Om. Cuprinsul, potrivit scopului general, este istoria mântuirii, și mai exact istoria pregătirii mântuirii neamului omenesc.

Scopurile s-au concretizat pe parcursul lecturilor, cercetărilor, și al elaborării materialului în câteva obiective bine definite:

- evidențierea textelor scripturistice și patristice relevante pentru tema cercetării ;
- prezența ideii de nemurire a sufletului în toate sistemele filosofice;
- prezentarea principalelor teorii referitoare la originea sufletului extrase din gândirea patristică de-a lungul istoriei;
- analiza gramaticală și contextuală a termenilor: „nefes”, „nesemah” și „ruah”;
- prezentarea principalelor puncte din învățătura nou-testamentară despre suflet și veșnicia sa;

---

<sup>10</sup> Panayotis Nellas, *Omul - animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 21;

<sup>11</sup> Iustin Popovici, *Credința ortodoxă și viața în Hristos*, Editura Buna Vestire, Galați, 2003, p. 18 ;

- centralitatea ideii conform căreia omul, prin sufletul său, poate sta în legătură ontologică, dialogală cu semenii săi, cu creația, dar și cu persoanele Sfintei Treimi.
- evidențierea autenticității și veridicității învățăturii ortodoxe referitoare la eternitatea sufletului în opoziție cu doctrinele sectare care sunt incidente acestei teme.

Titlul a fost ales din două motive: în primul rând, din dorința de a readuce în prim plan problematica atât de spinoasă despre originea sufletelor și esența lor eternă așa cum reiese ea din paginile Sfintei Scripturi, dar și din învățătura predanisită de Sfinții Părinți sub adumbrirea Duhului Sfânt și în al doilea rând, datorită necesității clarificării înțelesului despre originea sufletelor și nemurirea lor în opoziție cu opiniile eretice din doctrinelor sectare.

Referatul antropogenezei este receptat de antropologiile biblice <sup>12</sup> ca fiind exprimat în Facere 1, 26-27 și Facere 2, 7 și locurile paralele care preiau tema. Numai că, în aceste pasaje scripturistice nu se face, de către teologi, o distincție clară între cele două tipuri de acțiuni ce sunt descrise: între sfatul intratrinitar (Fac. 1, 26) care se realizează în veșnicie și care nu poate fi tratat, analizat, în conformitate cu epistemele hermeneuticii imanente, și între actul propriu de creare (Fac. 1, 27; 2, 7) care se consumă în timp și care e susceptibil unei hermeneutici clasice. Ținând seama de această distincție, vom putea observa că, în cazul primului text, avem un act specific veșniciei și din această cauză în verset avem și „feleni” și „demut” - chip și asemănare, dar avem și precizarea „tetos-ului” făpturii umane în sânul creației.

Lucrarea își propune să analizeze și evidenția principalele versetele care au stat la baza îndelungatului proces de cristalizare al concepției Bisericii Ortodoxe și vorbesc despre sorgintea eternă a sufletelor. De asemenea este rezultatul unei documentări amănunțite ce urmărește sistematizarea și clarificarea informațiilor răspândite într-o multitudine de surse despre originea sufletelor și destinația lor eternă.

Lucrarea este structurată în opt capitole, alcătuite din multe alte subcapitole și secțiuni, ce se desfășoară după Introducere.

În demersul științific, s-a făcut apel, la câteva metode de cercetare, după cum urmează:

Prima metodă este cea a documentării și cercetării bibliografice. În cadrul acestei metode am adunat materiale bibliografice ce fac referire la temă, reușind astfel să conturez subiectul ales.

A doua metodă de cercetare folosită este cea comparativă. Prin această metodă am verificat valoarea de adevăr a aceleiași informații în surse distincte citate.

---

<sup>12</sup> Walter Wolf, *Anthropologie de l'Ancien Testament*, Geneve, Labor et Fides, 1974;

O altă metodă este cea cantitativă, ce permite colectarea unei multitudini de materiale și prezintă explicit și tangențial date asemănătoare temei. Metoda are un punct forte, acela că ne dă voie să verificăm calitatea materialelor selectate.

Altă metodă este cea cronologică longitudinală ce poate fi observată pe parcursul tuturor capitolelor, cu scopul de a da lucrării un aspect unitar, dar și pentru a sprijini cititorul în modul de înțelegere, de aprofundare și structurarea unei viziuni empirice, de actualitate referitoare la temă.

În realizarea lucrării s-a folosit și metoda exegetico-hermeneutică, prin care s-au interpretat în perspectivă hristologică și eclesială textele scripturistice și patristice.

Am utilizat în teză tâlcuirile Sfinților Părinți care fac trimitere la principalele versete în care se oglindește cu necesitate ideea nemuririi sufletului. Am valorificat și articole, studii de specialitate, secvențe privitoare la tema studiată și am descoperit filiații interesante la autori precum: Fericitul Augustin, Origen, Tertulian, Sfântul Chiril al Alexandriei, Sfântul Vasile cel Mare, Atanasie cel Mare, Grigorie de Nissa, Sfântul Ioan Gura de Aur.

Bibliografia pe care am utilizat-o este foarte bogată, bine echilibrată atât în ceea ce privește tradiția confesională din care provin autorii, cât și spațiul lingvistic în care au apărut sau anul apariției respectivelor cărți, studii sau articole. Am interpretat aceste surse bibliografice prin prisma propriei personalități, le-am analizat în profunzime și mi-am construit ipotezele sau mi-am susținut ideile uzând de ele ca de o adevărată scară a lui Iacob

Teza de doctorat aduce în atenția cititorului principalele probleme și divergențe apărute de-a lungul istoriei gândirii patristice generate de problema originii sufletelor și a destinației lor eterne prin prezentarea celor trei teorii. Aceste teorii evidențiate în lucrare au capacitatea de a oferi o imagine de profunzime și subtil detaliată prin abordarea mai multor coordonate sincronice, deci cu desfășurare concomitentă, escamotându-se practica tentantă și obișnuința de a se trata un subiect interdisciplinar nu doar din punct de vedere biblic, cât și dogmatic.

În demersul științific propus se operează cu concepte precum: Vechiul testament, Noul Testament, suflet, nemurire, înviere, eshatologie, preexențialism, traducianism, creaționism, mărturisire de credință, teme esențiale fundamentate în mărturiile scripturistice, patristice ale Sfinților Părinți.

În paginile ce vor urma vom proceda la o prezentare a textelor scripturistice referitoare la suflet și nemurirea sa, urmată mai apoi de analiza fiecărui verset în parte, analiza ce o vom face

pe textul ebraic, respectiv pe textul grecesc. Sperăm că prin aceasta vom aduce un plus de înțeles și lumină, acestor texte fundamentale în explicarea învățăturii despre om, într-o epocă tulburată de numeroase erezii și controverse, în care Biserica trebuie să facă față provocării permanente a secularismului și a unei societăți tot mai îndepărtate de valorile moralei și învățăturii creștine.

Concluzionăm, afirmând că, credința în nemurirea sufletului delimitează învățătura creștină despre Dumnezeu de alte învățături și concepții, în sensul că numai o astfel de dumnezeire este singura mântuitoare ca bază a comuniunii de iubire cu noi în veșnicie. Ea ne ferește de a-L confunda pe Dumnezeu cu lumea, cum o face panteismul sau de a-L considera ca neavând după creare nici un raport cu creația în general și cu omul în special, cum greșit susține deismul.

Mai mult credința creștină în înviere ne arată că Dumnezeu este transcendent și immanent în același timp, că este mai presus de lume, dar este și în lume și mult mai mult El coboară la creația Sa cu una dintre Persoanele Sale. Se apropie la maximum de oameni pentru a le da posibilitatea de a urca la cer, adică la comuniune cu El.

Din studiul efectuat asupra modului în care scriitorii inspirați ai Sfintei Scripturi înțelegeau sufletul, cât și faptul că acesta era nemuritor, am putut desprinde învățături folositoare atât în combaterea unor învățături greșite referitoare la suflet, cât și fundamentarea unei învățături importante a Bisericii, aceea referitoare la cinstirea morților, partea importantă a vieții liturgice, a cultului ortodox strămoșesc.

Primul capitol al lucrării prezintă tema concepției despre om și suflet în religiile Orientului Antic Mijlociu. Astfel, concepția despre suflet a vechilor egipteni era diferită de cea a Vechiului Testament astfel sufletul era considerat a fi alcătuit din mai multe diviziuni, fiecare purtând un nume distinct: Ba, Ka, Ran, Akh.

Ba, făcea parte dintr-o triadă Ba, Ka, Akh, conceptul de triadă regăsindu-se și în religiile indo-europenilor. Termeni de :Ba și Ka sunt de fapt sinonim pentru cuvântul suflet, în timp ce Akh redă noțiunea de spirit.<sup>13</sup> Ba, era sufletul ce anima trupul, iar după moarte mergea la zei. Ba era reprezentat printr-o pasăre (cocor), acest simbol sugerând sufletului de a-și lua zborul după moartea trupului către zei.

---

<sup>13</sup>*Anatomia sufletului în cultura egipteană*, de Renata Tatomir în *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Ed. Curtea Veche, București, 2006, pag. 353;

Ka era simbolizat printr- hieroglifă cu brațele în gestul îmbrățișării, închipuind forța energetică ce trebuia alimentată mereu pentru a funcționa la parametri optimi. După unii cercetători, Ka ar fi fost un ” dublu” astral, un principiu vital strâns legat de corp care nu îl părăsea nici după moarte, păstrându-se atâta timp cât se păstra și trupul. De aici grija egiptenilor pentru păstrarea trupurilor morților cât mai multă vreme. În cazul deteriorării trupului, aceștia făceau statui, replici cât mai fidele ale defunctului pentru ca sufletul KA să aibă unde locui. Mai mult pentru sufletul KA, vechii egipteni făceau mormântul cât mai confortabil, fiind aprovizionat din belșug cu alimente și alte bunuri necesare unui om în viața cotidiană. Această practică era alimentată de temerea că sufletul KA va veni ca strigoi în lumea celor vii.<sup>14</sup>

Ran reprezenta numele persoanei decedate, având o importanță deosebită pentru vechii egipteni. De aceea aceștia căutau să îl păstreze cât mai mult timp scriindu-l pe pitrele funerare. O sancțiune extrem de gravă era ștergerea numelui de pe piramide sau monumente funerare.

Akh reprezenta inima considerată a păstra memoria tuturor faptelor bune sau rele săvârșite de defunct. De altfel la judecată inima era așezată pe un taler al balanței în fața celor 42 de zei judecători. Pe celălalt taler al balanței se afla așezată zeița Maat, zeița adevărului și a dreptății.

În concepția vechilor egipteni, moartea era acceptată de egipteni întrucât moartea nu distrugea ci făcea posibilă existența ființei într-un plan superior ”în pământul eternității”.<sup>15</sup>

Astfel, sufletul parcurge o călătorie anevoioasă ajungând la judecata lui Osiris. Odată ajuns în fața judecătorilor, mortul rostea o mărturisire de nevinovăție ce constituia un autentic ”cod de morală ”, însă această mărturisire era confirmată numai de inima pusă în balanță cu adevărul și dreptatea. Mortul nu aștepta verdictul cu resemnare, ci se așeza în fața zeilor, întrucât dorea să ajungă ”un Osiris justificat”, om reintegrat în lumea marii ordini. Academicianul Gheorghe Vlăduțescu considera că moartea la egipteni era I revenire la sursă, deoarece egiptenii considerau ființa ca parte a întregului.

De aceea, dacă cei drepti erau răsplătiți cu o existență mai bună decât în viața terestră, nu tot așa stăteau lucrurile cu cei păcătoși. Cu toate acestea ideea de pedeapsă este mai puțin dezvoltată în textele egiptene. Astfel, în textele de origine tebană se întâlnește ideea de un loc

---

<sup>14</sup>Nicolae Ciudin, Aurelia Ciudin, *Istoria lumii antice. Orientul*. Iași, 2006, pag. 142-142;

<sup>15</sup>Gheorghe Vlăduțescu, *Introducere în Istoria filosofiei Orientului antic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, pag. 138;

lugubru, cu suferințe atroce, iar din alte texte s-ar părea că cei care ieșeau rău la judecata lui Osiris erau devorați îndată de judecători sau de animalul hidos de care am amintit, se întorceau pe pământ la o viață mizerabilă sau se întrupau în animale necunoscute.<sup>16</sup>

În subcapitolul intitulat “Concepția despre om în Mesopotamia ” am prezentat cele mai timpurii civilizații din Orientul Mijlociu au fost întemeiate, potrivit cronologiei Bibliei de la Ierusalim - bazate pe cercetările arheologilor-în jurul anului 3000 î.d. Hr., în Mesopotamia-Irakul de astăzi. sumerienii, babilonienii, asirienii și israeliții, precum și alte popoare, vor apărea mai târziu pe harta istoriei, organizându-se în mici state.

Astfel, credința acestor popoare era politeistă, iar zeii aflați în panteonul acestor popoare aveau o caracteristică puternic antropomorfică. Religia Mesopotamiei antice era fundamentată pe vechea religie sumero-akkadiană. Regele Hammurabi <sup>17</sup>, după ce a întemeiat primul stat independent în Mesopotamia, a unit și cultele locale, creând o religie unică, religia babiloniană, continuată apoi de asirieni, motiv pentru care a fost numită religia asiro-babiloniană. O caracteristică a credinței acestor popoare era că panteonul cuprindea un număr foarte mare de zei, iar zeii principali erau grupați în triade sau tetrade, iar zeii secundari erau grupați în jurul divinităților principale.

Însă sumerienii nu aveau un mit cu privire la facerea lumii, în perioada arhaică, însă miturile târzii afirmău că facerea lumii se datora fiului lui ENLIL, NINURTA.<sup>18</sup> Potrivit sumerienilor zeița MAH l-a zămislit pe om din humă la porunca zeului ENKI. Aceasta după ce a rostit formule magice asupra celor 14 bucăți de lut, au luat naștere șapte bărbați și șapte femei. Ei și urmașii lor au fost distruși ulterior prin potop ca după aceea omul să fie rezidit de către zei, omul fiind denumit LULLU, adică ”cel slab”, deoarece acesta era folositor doar pentru a-i mulțumi pe zei. Destinul său nu îi era cunoscut fiind hotărât acolo sus. ISTORICUL Ștefan Resceanu afirma următoarele cu privire la destinul omului în religia sumeriană: ”Nu se regăsește nicăieri nici chiar în Islam, o astfel de desemnare în fața destinului”.<sup>19</sup>

În ceea ce privește eshatologia, teologia și mitologia asiro-babiloniană vin cu o serie de precizări cu privire la viața viitoare. Împărăția morților, Arali era văzută ca o cetate puternică,

---

<sup>16</sup> Emilian Vasilescu, *Istoria Religiiilor*, Editura IMBOR, București, 1982, p. 112;

<sup>17</sup> Hammurabi cel Mare (1792-1750 î.d.Hr.) a fost un rege babilonian care a inventat primul cod de legi;

<sup>18</sup> Constantin Daniel, *Civilizația sumeriană*, Editura Sport-Turism, București, 1983, p. 159;

<sup>19</sup> Resceanu Ștefan, *Mesopotami. Istorie, cultură, religie*; Editura Universitaria, Craiova, 2006, p. 121, ș.u;

înconjurată de șapte ziduri bine păzite. În această împărăție nu se putea intra fără voia zeului Ereškigal. În această împărăție se află “izvorul vieții” pe care chiar zeița Ishtar îl căuta pentru a-i reda viața șlui Tammuz. Tot în împărăția morților se află și “pomul vieții”. Putem spune deci, că ideea de nemurire din mitologia sumero-akkadiană se regăsește și în miturile asiro-babiloniene.<sup>20</sup>

Religia Siriei antice a fost influențată de religia asiro-babiloneană. În fruntea divinităților siriene se afla zeul El, nume care nu îi era propriu, ci era comun divinităților semite, cu sensul de “zeu”, dar nu în înțeles monoteist ca la evrei. Zeul El din Siria antică, era figura centrală a panteonului și avea ca soție pe zeița Aserat – Yam (“protectoarea mării”).<sup>21</sup>

De la Philo știm modul în care fenicienii înțelegeau apariția zeilor și a civilizației.<sup>22</sup> Încă din cele mai vechi timpuri a existat credința în nemurirea sufletului. Începând cu perioada canaanită avem dovezi arheologice în sprijinul acestei teze. Din această perioadă s-au descoperit morminte în puțuri de 8-9 m sau în peșteri. Canaaneii făceau acest lucru din credința că sufletele morților, rephaim, ebraica și aramaica, umbre, rămâneau în contact cu trupurile. Datorită acestei credințe era interzisă atingerea sau necinstirea cadavrului. Pe sarcofag s-au descoperit inscripții care îi rugau pe trecători să nu profaneze mormintele.

La hitiți se constată existent, atât a credințelor de desprinderea sufletului de trup, în vederea înălțării sale spre cer, credință ce aduce la arderea cadavrului pe rug, cât și cele care presupuneau renașterea din pântecul mamei, reflectate nu numai în biritualismul necropolelor, ci și în incinerarea parțială a cadavrelor regilor, urmată de adunarea oaselor, spălarea cu ulei și învelirea lor în țesături prețioase, înainte de a fi înhumate; aici Zeița Mamă, nașterea și renașterea sunt intim asociate cu urna, idee întâlnită și la egipteni, în vremea dinastiilor mai recente, când în scrierea hieroglică semnele pentru “urnă” și “leagăn” sunt identice<sup>23</sup>.

Capitolul II, intitulat “ Omul și destinul destinul său – subiect cheie al filosofiei grecești”, tratează despre faptul că elenismul a influențat nu doar civilizația iudaică, ci și popoarele din jurul mării Mediterane ci și pe primii scriitori și părinți bisericești. Iar dacă primii teologi latini s-au arătat rezervați față de moștenirea culturală a antichității clasice, cei de limbă greacă au

---

<sup>20</sup> Banu Ion, *op. cit.* p. 80;

<sup>21</sup> Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *op. cit.* pag. 135;

<sup>22</sup> Pr. Conf. Dr. Alexandru Stan, Prof. Dr. Remus Rus, *Istoria religiilor*, Editura IMBOR, București, 1991, p. 98, ș.u.;

<sup>23</sup> Margarete Riemschneider, *op cit*, p. 102.

considerat că asimilarea selectivă a acestui patrimoniu era firească și chiar necesară, întrucât orice gând și înfăptuire au fost inspirate de același Logos divin.

Încă din acele timpuri foarte îndepărtate – când, neavând nici o cunoștință despre structura corpului lor și neputând explica visele, au ajuns la ideea că gândirea și senzațiile lor sunt datorate nu corpului, ci unui suflet distinct de corp, care rămâne în corp cât timp acesta este viu, și-l părăsește când moare – oamenii trebuie să se fi gândit la raportul dintre suflet și lumea exterioară <sup>24</sup>. Cabaris și Molschet afirmă: „Creierul este acela care se hrănește cu impresiune și apoi secretează idei” <sup>25</sup>.

Cunoașterea profundă a filosofiei antice a fost necesară pentru Sfinții Părinți pentru a apăra învățătura Bisericii împotriva curentelor eretice a primelor secole, precum arianismul și apolinarismul, știut fiind că acești eretici își întemeiau susținerile pe concepte centrale ale filosofiei neoplatonice. Astfel Sfinți Părinți precum Sfantul Grigorie de Nyssa vor fi nevoiți a preciza termeni cheie ai ontologiei.

Pentru noi, oamenii, moartea este un subiect generator de teamă și suferință. În toate timpurile omul a căutat să evite această realitate apăsătoare, și s-a consolât cu ideea că sufletul său este nemuritor. Religiile păgâne antice prezintă destule dovezi în favoarea susținerii acestei credințe <sup>26</sup>.

Astfel, sufletul ca entitate în sine existentă a fost relevat prin unanimitatea accepțiunii. Conștientizarea acțiunilor și percepția exteriorizării funcțiilor acestuia au condus la contradicții de ordin moral; principiul cauzalității ca principiu generator, a dus la apariția în școala de filozofie ateniană, a teoriilor metempsihotice și preexistențialiste.

---

<sup>24</sup>K. Marx, F. Engels, „*Opere*”, volumul 14, Sotehghi 2, M-L, 1931, p. 643;

<sup>25</sup>Cf. L. A. Gaffe, „*L'Âme*”, Paris, 1913, pp. 67-126;

<sup>26</sup> Religia mesopotamienilor: omul împărtășea cândva substanța divină, ceea ce sugerează că nu există o distanță prea mare între om și zeu. Religia egipenilor: moartea era scopul și desăvârșirea vieții, în timp ce viața reprezenta doar o perioadă de pregătire pentru stadiul superior. Religia celților și a germanilor: erau convinși că sufletele nu pier, ci trec după moarte dintr-un corp în altul. Islam: după moarte, sufletele merg în fața a doi îngeri care le arată raiul și iadul; după această etapă, rămân într-un fel de beție până la ziua judecății. Pentru mai multe informații legate de religiile lumii, este recomandată consultarea acestor opere: *Istoria religiilor* de Pr. Conf. Dr. Alexandru Stan, Editura Institutului Biblic și de misiune A Bisericii Ortodoxe Române, 1991 și *Istoria Credințelor și ideilor religioase*, de Mircea Eliade, Editura Universitas, 1992.

Filosoful atenian Platon redă în lucrarea sa „Phaidon” sau „Despre suflet”, considerată cea mai creștină operă a lui, ultima zi de viață a lui Socrates, în care acesta pornește în a argumenta însușirile și existența sufletului, funcțiile spirituale ale sale: „Ce lucru ciudat pare a fi, amicii mei, ceea ce oamenii numesc plăcere, cum printr-o minune durerea se naște cu aparența de a fi contrarie”<sup>27</sup>. Elementele acestui dialog sunt multiple. În primul rând aspectul vizibil al omului, corpul care se descompune, fiind trecător, și cel indivizibil, sufletul, care este nepieritor; eternitatea sufletului simplu, care nu este gândit, psihogenetic, deși de natură divină; metempsihozeorfic-pitagoreică; anamnesisul și anamnesia pentru a motiva preștiința ideilor adusă de suflet din altă existență <sup>28</sup>.

Prin capitolul III, am făcut trecerea de la concepțiile filosofice la gândirea scripturistică refitoare la “Suflet și nemurirea sa în Vechiul Testament”, și am subliniat faptul că persoana umană are un statut cu totul aparte între celelalte făpturi create de Dumnezeu. Însuși actul creării omului stă sub semnul dialogului și al împărtașirii. Dialog, pentru că înainte de crearea omului Dumnezeu ține un sfat (Fac. 1, 26 <sup>29</sup>) <sup>30</sup>. Actul propriu-zis al creării presupune o apropiere (în vederea interacțiunii), mai mult, e un act de împărtașire a suflării (nesamah) lui Dumnezeu, omului, fapt ce-i dă acestuia din urmă puterea de viață și sufletul (nefes). „Sufletul este o consecință a revărsării duhului lui Dumnezeu peste partea materială din om”<sup>31</sup>. Așadar, existența omului se bazează pe un act de împărtașire, de dăruire.

Însă părerile greșite ce s-au ivit, mai recent, despre rostul și valoarea Vechiului Testament se datoresc și faptului că nu toți îl apreciază și îl privesc după adevărata sa valoare. În loc să fie privit ca „pedagog spre Hristos”, cum îi determină caracterul Sfântul Apostol Pavel

---

<sup>27</sup>Platon, „*Phaidon sau despre suflet*”, București, 1923, p. 21;

<sup>28</sup>Petre Țuțea, „*Omul. Tratat de antropologie creștină*”, Iași, 1993, p.149;

<sup>29</sup> “Și a zis Dumnezeu: "Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!" ”

<sup>30</sup> după Pr. Prof. Dr. Eugen Pentiuc, *Iisus Hristos în Biblia ebraică (curs opțional)*, note de curs, p.2, tradiția rabinică interpretează acest pasaj în sensul unui dialog purtat de Dumnezeu cu îngerii, ca ființe apropiate Lui, ceea ce implică și faptul că îngerii înșiși au participat la crearea omului. Părinții Bisericii vor vedea aici un sfat al Sfintei Treimi. În ambele tradiții acest „sfat” este un indiciu al valorii și importanței teologice a omului.

<sup>31</sup> Pr. Dr. Mircea Chialda, *Doctrina Vechiului Testament despre nemurire*, în „Altarul Banatului”, anul I (1944), nr. 9-10, p. 370;

(Gal 3,24)<sup>32</sup>, mulți socotesc că este o carte cu caracter didactic științific în care se expun învățături, cunoștințe și adevăruri teologice, cosmogonice și geogonice. Adevărul este că în Scriptura Vechiului Testament se cuprind adevăruri și învățături religioase și se ating doar în treacăt unele adevăruri din domeniul științelor profane. Nici unele, nici altele nu sunt tratate științific, metodic și complet, ci numai în măsura în care sunt necesare pentru scopul lor general și în forma potrivită cu concepția primitivă a autorilor și a primilor cititori.

Credința în supraviețuirea sufletului și după moartea trupului se desprinde și din cuvintele patriarhului Iacob rostite cu ocazia primirii veștii despre pretinsamoaarte a fiului său Iosif: „Plângând mă voi pogori la fiul meu în locașul morților!” (Fac 37, 35). Prin Șeol aici nu se înțelege mormântul lui Iosif, ci locul de petrecere a sufletului lui. Cu nădejdea vieții de după moarte se mângâie și Iacob pe patul de moarte: „Mântuirea Ta o aștept, Doamne!” (Fac 49,18). De altfel, expresia des repetată: „a se adăuga «poporul său» sau „la părinții Săi” (Fac 25,8; 35, 29 etc), nu înseamnă înmormântarea trupeză în oarecare criptă comună, ci petrecere împreună a sufletelor. Aceasta se vede din cuvintele de la Numere 20, 24: „Aaron se va adăuga la poporul său; că nu veți intra în țara pe care Eu le-am dat-o ca moștenire fiilor lui Israel, iar aceasta pentru că tare M-ați supărat la apa Meriba”. Sfântul Pavel arată lămurit că patriarhii au avut credință în viața viitoare, cea după moarte: „Întru credință murit-au toți aceștia, fără să fi primit roadele făgăduințelor, dar de departe văzându-le și îmbrățișându-le, și mărturisind că străini sunt ei și călători pe pământ. Fiindcă cei ce vorbesc astfel fac dovadă că-și caută patrie; și dacă s-ar fi gândit la aceea din care ieșiseră, ar fi avut vreme să se-ntoarcă; dar de fapt ei doresc una mai bună, adică cerească. Iată de ce Dumnezeu nu Se rușinează să Se numească Dumnezeul lor: că le-a pregătit cetate” (Evr 11, 13-16).

De aceea, Sfinții Părinți și exegeții care au comentat textele eshatologice, erau conștienți că Parusia finală va fi peste milenii, când numai Dumnezeu știe, pentru că “...cine știe și o așteaptă pe această și se pregătește pentru ea prin credință, fapte bineplăcute lui Dumnezeu și comuniune neîntreruptă cu Hristos - este pregătit și pentru Parusia finală, la care chiar de va muri, atunci va învia și-L va întâmpina pe Domnul”<sup>33</sup>.

---

<sup>32</sup>“Astfel că Legea ne-a fost călăuză spre Hristos, pentru ca să ne îndreptăm din credință.”

<sup>33</sup> \*\*\* *Îndrumări misionare*, Editura EMBOR, București, 1986, p. 933;

Capitolul IV analizează în ce mod este înțeleasă natura umană în Vechiul Testament prin examinarea a patru termeni importanți, și anume, sufletul, corpul, inima, și spiritul <sup>34</sup>. Sensurile diferite și întrebuințarea acestor termeni sunt analizate pentru a determina dacă au fost folosiți pentru a desemna o substanță imaterială care funcționează independent de corp, anume “sufletul”.

Studiul de față indică faptul că Vechiul Testament nu face distincție între cele spirituale și organele fizice, deoarece întreaga gamă de funcții umane, cum ar fi sentimente, gândire, cunoaștere, sunt atribuite nu numai spiritului sau sufletului dar, de asemenea, și unor organele, precum inima și, uneori chiar rinichilor sau viscerelor.

Sufletul, *nephesh* și spiritul, *duhul*, *ruach*, sunt utilizate în Vechiul Testament pentru a desemna, nu entități imateriale capabile de a supraviețui organismului la moarte, ci un întreg spectru de funcții fiziologice și psihologice<sup>35</sup>.

O foarte bună sinteză a antropologiei vetero-testamentare o datorăm unui tânăr cercetător.<sup>36</sup> Omul, spune el, aparține funciar atât lumii terestre cât și celei celeste, dar trebuie să se înscrie într-o necurmată mișcare ascendentă. Se ajunge oare la o concepție depreciativă despre corporalitate, la un dualism de origine iudaică, alături de cel platonician? Comentatorii Legii se refuză unor distincții atât de nete între trup și suflet: un argument semnificativ este faptul că termenul desemnând trupul – *basar* nu este niciodată înțeles separat de suflet – *nefesh* <sup>37</sup>. Trupul nu trebuie înțeles nici o clipă, nici măcar teoretic, în afara legăturii lui profunde cu sufletul, iar această firească solidaritate se manifestă în multiple feluri. În primul rând, trupul trebuie înțeles ca o manifestare concretă a sufletului, un fenomen al acestuia; aceasta face ca trupul să poată

---

<sup>34</sup> A.M. Dubarle, *The biblical doctrine of original sin*, Geoffrey Chapman, London, 1964, p. 9;

<sup>35</sup> Claude Tresmontant, *Essai sur la pensee hebraique*, Lectio Divina 12, Les Editions du Cerf, Paris, 1962, p. 119;

<sup>36</sup> Marius Lazurca, *Invenția trupului*, Ed. Anastasia, București, f.a., p. 97.

<sup>37</sup> Termenii prin care se desemnează în Vechiul Testament partea spirituală a omului sunt: *nefesh*, *neshamah* și *ruach* și *leb*, ultimul desemnează organul anatomic (inima), dar i se atribuie și “viața intimă a sentimentului, a pasiunii și a gândirii” (*Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris, 1923, tome I, p. 969). Foarte frecvent, prin termenul *nefesh* se înțelege chiar omul în ansamblul lui, v. drd. Petru Semen, Învățătura despre suflet în cărțile *Vechiului Testament*, în “*Studii Teologice*”, nr. 9 – 10 (1977), p. 674.

conduce către o anumită “vizibilitate”, către o anumită concretețe a sufletului.<sup>38</sup> Această riguroasă interdependență între trup și suflet trimite la o viziune absolut pozitivă despre trupul omenesc. De fapt, trupul, spun fără să ezite rabinii, este partea cea mai desăvârșită a creației, este capodopera Creatorului. În primul rând, corpul este un chip al universului întreg, Talmudul propunând un amănunțit sistem de corespondențe între părțile corpului și elemente ale universului creat. În al doilea rând, înțelepții talmudiști insistă asupra perfecteii inserții a trupului în Univers, asupra capacității sale de adaptare și asupra armoniei funcțiilor sale.<sup>39</sup> Autorul citat atrage însă atenția asupra faptului că unele texte vetero-testamentare au fost redactate într-un climat dominat de cultura elenistică. De aceea exegeții vorbesc despre existența a două antropologii de sorginte vetero-testamentară: cea dintâi, fidelă spiritului original al iudaismului, propune, mai ales prin intermediul hermeneuticii talmudice, o imagine pozitivă asupra corporalității; cea de a doua, marcată de ideile fundamentale ale antropologiei elenistice, insistă asupra distanței de neconciliat dintre suflet și trup. În Înțelepciunea lui Solomon, text redactat între 100 și 50 î.d.Hr. la Alexandria, semnele acestei influențe sunt vizibile, fără însă ca ea să devină dominantă pentru ansamblul antropologiei iudaice. Oricum, subliniază Olivier Clément, deosebirea biblică dintre trup și duh nu are nici o legătură cu dihotomia elenistică dintre suflet și corp în pofida nenumăratelor confuzii istorice care au făcut adesea din creștinism un “platonism pentru popor”.<sup>40</sup>

În cadrul acestui studiu trebuie să ținem cont de faptul că scribii inspirați, nu erau familiarizați cu datele științei medicale, fiziologiei sau psihologiei modeme. Cuvântul “creier” nu apare în Sfânta Scriptura a traducerilor modeme. Autorii inspirați nu aveau știința despre sistemul nervos sau sistemul respirator. De aceea, natura umană este descrisă prin termeni care țin de “vizual” sau “tactil”.

Prezentul capitol este împărțit în patru părți majore. Astfel în prima parte se urmărește relatarea referatului biblic despre crearea omului, incercand astfel sa intelegem originea naturii

---

<sup>38</sup> De exemplu, anumite părți ale corpului corespund unor facultăți ale sufletului: *inima* trebuie considerată un echivalent întrupat pentru suflet; *rinichii*, organ asociat în mod tradițional inimii, desemnează facultatea gândurilor secrete, ființa intimă a omului; *ficatul* reprezintă sentimente elementare. ( M. Lazurca, *op. cit.*, p. 97).

<sup>39</sup>*Ibid.*, p. 98.

<sup>40</sup> Trupul morții și al slavei. Scurtă introducere la o teopoetică a trupului, ed. Christiana, București, 1996, p. 8.

umane. După aceea se vor studia cei patru termeni cheie pentru modul în care autorii Vechiului Testament înțelegeau natura umană, și anume, sufletul, corpul, inima, și spiritul.

Alte precizări terminologice, relevante pentru a putea reuși corectarea, nu doar a unor expresii de sorginte platonico-origeniste, ci chiar învățături și mentalități aferente, ne oferă Claude Tresmontant. El afirmă că poporul evreu a creat o cultură a cărei structură noetică este “cu totul originală”, “originalitatea acestei gândiri numai într-o mică măsură a fost luată în considerare în Occidentul nostru dominat de cultura greacă și latină”.<sup>41</sup> Îndepărtarea de spiritul scripturistic a dus la formarea, în Occident, a unei mentalități antropologice de tip platonice și neoplatonice, cu excepția aristotelienilor secolului al XIII-lea. Devierea se explică prin faptul că atunci când s-au tradus cărțile Vechiului Testament din limba ebraică în limba greacă, cuvântul *nefesh*, care desemnează în ebraică principiul de viață, a fost redat prin *psyche*, iar în latină prin *anima*. “Marea iluzie și marea greșală, zice autorul, constă în a ne imagina că se poate trece dintr-un univers de gândire la un altul doar prin faptul că s-a stabilit o corespondență lingvistică între termeni care, în realitate, nu au aceeași semnificație. Pentru că Biblia ebraică are un termen care a fost tradus în greacă prin *psyche* și în latină prin *anima*, ne-am închipuit că se putea gândi despre ceea ce Biblia numește *suflet* ca despre ceea ce Platon, Plotin sau Descartes numesc suflet. Aici a fost greșeala. Sub identitatea termenului, în traduceri, diferențele de conținut sunt radicale”. Într-adevăr, pe când în tradițiile orfică, platonice și neoplatonice sufletul este de natură divină și nemuritor de drept, preexistând “corpului” în care “cade” ca într-o închisoare și care caută să se elibereze cât mai repede pentru a se întoarce la origine, în tradiția ebraică sufletul este ontologic de o altă substanță decât Dumnezeu care l-a creat, nefiind nici preexistent “corpului”.<sup>42</sup> Ideea că existența sufletului în “corp” ar fi o nenorocire, consecința unei greșeli, este străină tradiției ebraice. De aceea, “evreul nu are nici o idee de dualitate substanțială între «suflet», pe de o parte, și «corp», pe de altă parte. În ebraică nu există nici un cuvânt pentru a desemna corpul în sensul în care Platon sau Descartes vorbesc de corp, o substanță distinctă de suflet. Există un cuvânt pentru a desemna cadavrul, care nu mai este un corp”. Confuzia dintre corp și cadavru este eroarea carteziană.<sup>43</sup>

---

<sup>41</sup> Claude Tresmontant, *Le problème de l'âme*, Paris, Éditions du Seuil, 1971, carte recenziată de Constantin Iana, în “Ortodoxia”, nr. 2 (1971), p. 233.

<sup>42</sup> *Ibid.*

<sup>43</sup> *Ibid.*, p. 34.

Studiul de față asupra textului ebraic masoretic, ne atestă faptul că, totuși acești termeni nu descriu noțiuni diferite, fiecare are însă funcții distincte, dar interdependente și integrate capacităților și funcțiilor persoanei.

Capitolul V – “Învățătura noutestamentară despre suflet și nemurirea sa” evidențiază învățătura Bisericii conform căreia omul provine ca și celelalte făpturi de la Dumnezeu, prin Creație. Pentru creștini, relatarea Creației în general în special are un caracter istoric și constituie un adevăr de credință. Ideile principale ale descrierii creării lumii și a omului de către Dumnezeu, sunt prezente în diverse contexte în întreaga Sfântă Scriptură a Vechiului și Noului Testament și anume ideea că omul a fost creat de Dumnezeu (Iov 10, 8 <sup>44</sup> ; 14,15; Psalmul. 118, 73; Luca 3, 8).

Astfel, Noul Testament confirmă învățătura veterotestamentară despre nemurirea sufletului. Domnul nostru ne-a spus-o cât se poate de clar: "Nu vă temeți de cei careucid trupul, dar nu pot ucid sufletul. Temeți-vă mai degrabă de cel care poate să piardă și trupul și sufletul în Gheenă" (Matei 10,28).

Referatul scripturistic ne relatează de asemenea adevărul fundamental, că trupul omului a fost creat din pământ, iar sufletul i-a fost dat de către Dumnezeu (Ecclesiast 12, 7; Iov 10, 9; Iov 33, 4; înț. Sol. 10,1; Înț. Sir. 17,1; I Cor. 15, 47). Sfânta Scriptură ne relatează de asemenea despre modul în care au fost creați protopărinții Adam și Eva (Fac. 2, 22-24; I Tim. 2, 13; I Cor. 11,8).

Referitor la constituția omului ni se precizează că sufletul provine de la Dumnezeu prin Creație (Facere 2, 7; I Cor. 15, 45), nu prin emanație și prin el omul stă în legătură cu Dumnezeu și cu lumea spirituală<sup>2</sup>.

Despre nemurirea sufletului ni se vorbește în nenumărate locuri din Sfânta Scriptură, însă acest adevăr este rezumat cel mai bine în cuvintele Mântuitorului: "Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeți-vă mai curând de acela care poate și sufletul și trupul să le piardă în gheena". (Matei 10, 28)

În Noul Testament natura spirituală a omului este numită prin termenii grecești; psihi, pnevma. (suflet, spirit) cu referire la aparenta opoziție paulină dintre omul psihic sau trupesc și omul duhovnicesc sau spiritual (I Cor. 2, 14-15; 15 .45; Gal. 5, 17) nu este ființială, ci morală; ea

---

<sup>44</sup> "Măinile Tale m-au făcut și m-au zidit și apoi Tu mă nimicești în întregime";

nu se bazează pe existența unor principii deosebite în componența spirituală a omului, ci tocmai pe trăirea deosebită a aceluiași principiu de viață, adică a sufletului.

Sfânta Scriptură nu face distincție între cei doi termini de suflet și spirit, ci în fapt vorbește de două funcțiuni sau trepte de desăvârșire ale aceluiași principiu spiritual, adică harul dumnezeiesc lucrător în omul credincios (Gal. 5, 16-17), căci: ”Omul firesc nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt nebunie și nu poate să le înțeleagă, fiindcă ele se judecă duhovnicește ”(I Cor. 2, 14).

În Sfânta Scriptură ne sunt descrise funcțiile și însușirile sufletului. Sufletul nu poate fi ucis odată cu trupul (Matei 10, 28), “...este osârduitor, iar trupul neputincios...” (Matei 26, 41). Sufletul omului este înzestrat cu libertate, fapt ce rezultă dint aceea că omului I s-a dat legea morală s-o urmeze (Rom. 2, 14-15). Astfel, întreruperea vieții pământești nu rupe definitiv legătura dintre trup și suflet, căci acestea rămân unite pentru veșnicie (Filip 3, 21; I Cor. 15, 20, 44).

Sufletul poate rezista ispitelor și poftelor ce vin din partea trupului, stăpânindu-le și îndepărtându-le (Rom 13, 14; Gal. 3, 3; 5,13), facându-și trupul ascultător (I Cor. 9, 27; Gal. 5, 24).”Nu știți, oare, că voi sunteți templu al lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi? ” ( I Cor. 3, 16). Acest verset paulin rezumă învățătura noutestamentară despre faptul că trupul datorită prezenței și lucrării în el a sufletului, are menirea de temple al Duhului Sfânt.

În Capitolul VI, am tratat problema omului, ca ființă spirituală în legătură cu divinitatea, cu semenii și cu creația. Întreaga creație a fost făcută nu dintr-o necesitate internă a lui Dumnezeu, ci a fost adusă la existență, în virtutea iubirii Sale și așa cum arătau Sfinții Părinți, motivul creației constă în bunătatea lui Dumnezeu.

Astfel Dumnezeu-Cuvântul, Înțelepciunea, Puterea, a fost creatorul naturii umane, nu împins din necesitate la crearea omului, ci în virtutea iubirii Sale pentru această ființă a cărei existență a produs-o. Trebuia ca lumina să nu fie nevăzută, slava să nu rămână fără martor, bunătatea să nu fie fără o altă persoană care să se bucure de ea și de celelalte daruri câte se văd în jurul firii dumnezeiești, să nu rămână fără efect nefiind cineva care să se împărtășească și să se bucure de ele ”<sup>45</sup>.

---

<sup>45</sup> Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, voi. I, Editura IMBOR, București 1978, p. 337, apud. Sf. Grigorie de Nyssa, *Cuvântarea catehetică cea mare*, P.G., 45, col. 21;

Sfântul Maxim Mărturisitorul, întărește prin opera sa monumentală, toată învățătura teologică a Sfântului Grigorie de Nyssa despre antropologie, că lumea a fost creată de Dumnezeu pentru om, i-a fost încredințată ocârmuirea ei în vederea deplinei și desăvârșitei comuniuni cu El. Astfel, lumea slujește ridicării noastre la sensul nostru ultim sau la obținerea desăvârșirii noastre în comuniunea cu Dumnezeu cel personal.

Așa cum arăta părintele Stăniloae, semnele concrete ale iubirii lui Dumnezeu față de om se manifestă ca trei daruri distincte: darul materiei, darul ființei umane și darul semenilor<sup>46</sup>. Aceste daruri au fost făcute de Dumnezeu nu pentru o persoană anume, ci pentru Om, ca subiect în relația sa cu semenii pentru a se împărtăși împreună cu aceștia de darurile primite. Darurile primite de om de la Creator se împart și ele în daruri comune și daruri proprii. Darurile comune sunt acele daruri fără de care omul nu ar putea să își ducă existența în trup pe pământul dat de Dumnezeu. Darurile proprii sunt ceea ce rezultă din intervenția directă a omului asupra creației, completându-o. Prin aceste daruri, omul își întoarce iubirea față de Cel care l-a creat și față de semenii, pentru a ni le face daruri între noi mărturisind prin ele iubirea reciprocă. Prin urmare dacă "...n-ar exista lucrurile, ca daruri ale lui Dumnezeu, nici noi nu le-am putea face daruri între noi..."<sup>47</sup>.

De asemenea darurile lui Dumnezeu nu pot fi percepute ca manifestare a iubirii Sale, decât de o ființă capabilă de rațiune, voință și simțire liberă. Ceea ce omul poate întoarce ca răspuns al iubirii sale față de Dumnezeu, nu este decât o parte infimă față de cât de mult a iubit Dumnezeu lumea, "... încât pe Fiul Său Cel Unul Născut, L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică" (Ioan 3, 16).

Dumnezeu ne-a creat pe toți egali lăsându-ne puțină alegere și împărtășirii de darurile Sale. Darul cel dintâi care face posibilă existența celorlalte daruri este iubirea lui Dumnezeu, este însuși Dumnezeu. Acesta se dăruiește pe Sine prin lucrarea Sa pentru a aduce la existență ființe capabile să primească iubirea.

Ca o dovadă a iubirii Sale, cu toate că lumea nu îi este necesară, vrea să o aducă la existență, iar atotputernicia Sa și-o manifestă prin aceea că El creează întreaga lume din nimic.

---

<sup>46</sup>Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, Revista "Ortodoxia", nr. 3 / 1983, p. 408;

<sup>47</sup>*Ibidem*, p. 409;

Prin expresia biblică "La început..." (Facere 1, 1), înțelegem momentul de început al nimicului transformat în materie "...tohu va bohu...", netocmit și gol, devenit mai apoi cer și pământ. Expresia "La început...", este tâlcuită de către Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae ca fiind, "...începutul coborârii lui Dumnezeu la timp, cât și începutul timpului care ia ființă prin puterea creatoare a lui Dumnezeu...e prima clipă a dialogului lui Dumnezeu coborât la creatură, cu creatura care începe drumul ei temporal". Putem spune fără să greșim că persoana umană crește spiritual continuu, depășind de fiecare dată altă și altă barieră, ea rămânând totuși mărginită prin natura ei neconfundându-se cu Dumnezeu. Deosebirea esențială dintre om și animale este aceea că el se actualizează la nesfârșit după chipul și asemănarea Celui care l-a creat <sup>48</sup>.

L-a sfârșitul zilei a șasea, dacă creația parcurge o ordine gradată, de la regnul mineral, la cel vegetal și mai apoi la cel animal, rezultă pe cale logică că omul este ființa desăvârșită, fiind încununarea creației. Deși creat ultimul, omul ocupă locul de mijloc, între lumea nevăzută și cea văzută, el fiind totodată o sinteză a acestora: "Iar apoi, Dumnezeu a făcut pe om, îndoită alcătuire din suflet nematerial și înzestrat cu judecată și din trup material, ca din această alcătuire a omului să se cunoască adevărul cum că El însuși este Creatorul celor două lumi, al celei nemateriale (spirituale) și al celei materiale. Și, din această pricină, omul se numește lumemică, fiindcă poartă în sine chipul lumii celei mari" <sup>49</sup>.

Omul este creat de Dumnezeu printr-un act unic, întrucât dacă celelalte fapte au fost create numai prin cuvânt, în cazul omului, Dumnezeu a alcătuit trupul din țărână și a suflat în nările lui "suflare de viață" și s-a făcut omul ființă vie (Facere 2, 7).

În referatul biblic nu se menționează nici o succesiune temporară, de aceea putem spune că omul a fost creat în mod simultan în integralitatea sa. Ceea ce autorul inspirat dorește să evidențieze este faptul că omul este alcătuit din două componente, din trup și din suflet, prin trup înrudindu-se cu materia, iar prin suflet are o înrudire specială cu Dumnezeu, Creatorul său.

---

<sup>48</sup>Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Studii de teologie dogmatică ortodoxă, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, pag. 185;

<sup>49</sup> Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, *Îndrumări misionare*, Editura I.M.B.O.R., București, 1986, p. 178, apud. *Mărturisirea Ortodoxă*, I, 18;

Înrudirea dintre Dumnezeu și suflet creează starea de participare a omului la Dumnezeu, în timp ce înrudirea dintre trup și suflet creează unitatea într-o ființă unică, Omul <sup>50</sup>.

Potrivit Sfintei Scripturi, Dumnezeu nu a creat doar pe protopărinți, ci omenirea întreagă este “facerea mâinilor Sale”, deoarece Adam și Eva nu au primit puterea de a fi creatori de oameni, ci numai de a conlucra împreună cu Dumnezeu în aducerea la existență a altor oameni.

Capitolul VII – “Omul făptura lui Dumnezeu - Scurt studiu asupra gândirii patristice ”, tratează despre problema omului considerat coroana creației divine, care a preocupat o serie de apologeți, polemisti și diferiți Sfinți Părinți.

Astfel, privitor la crearea omului, Sfinții Părinți capadocieni la fel ca și ceilalți părinți ai Bisericii, au căutat să alcătuiască un sistem antropologic complet, dar singurul care abordează această temă integral este Sfântul Grigorie de Nyssa în tratatul său Despre crearea omului, în care continuă de fapt lucrarea fratelui său, Sfântul Vasile cel Mare, intitulată Hexaameronul.

Natura omului este ceea ce îl constituie pe el, adică esența lui fundamentală și mai ales puterile și proprietățile sale de acțiune. În viziunea părinților capadocieni, omul împărtășește și unește în sine atât lumea inteligibilă cât și cea sensibilă, fiind punctul de întâlnire al spiritului cu materia. Sfinții Părinți se completează unul pe altul în această privință.

Cu privire la suflet trebuie să menționăm o învățătură specifică Sfântului Grigorie de Nyssa cunoscută sub denumirea de doctrina epectazelor, potrivit căreia sufletul fiind atras de Dumnezeu este într-o continuă mișcare ascendentă către treptele superioare ale plenitudinii harului <sup>51</sup>. Această învățătură este dezvoltată în lucrarea ”Viața lui Moise ” sau “desăvârșire prin virtute”.

Însă nu doar sfinții părinți au avut în centrul preocupărilor lor pe om, ci în dorința de a răspunde ereziilor vremii, Sfântul Ioan Damaschinul a alcătuit cea mai cunoscută scriere a sa Dogmatica, în cuprinsul căreia îi dedică un loc important creării omului, constituției sale, sufletului și funcțiilor sale, precum și locul acestuia în iconomia creației lui Dumnezeu.

Cu referire la om în omiliile sale Sfântul Grigorie de Nazians vorbește despre comuniunea cu ființa divină astfel “Dumnezeu, Lumina cea mai înaltă, inefabilă, a doua, îngerii

---

<sup>50</sup>Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă, *Antropologia Sfântului Grigore de Nysaa*, Editura I.M.B.O.R., București, 1996, p. 113;

<sup>51</sup>Asis. Univ. Dr. Telea Marius, *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2001, p. 6;

o anumită revărsare sau comuniune cu prima Lumină, iar a treia lumină, omul, numit și lumină deoarece spiritul său este iluminat de Lumina primordială care este Dumnezeu”<sup>52</sup>.

Am încheiat această teză prezentând învățătura ortodoxă în combaterea unor învățături sectare cu privire la existența sufletului și originea sa divină și am arătat că din studiul efectuat asupra modului în care gândirea ebraică a Vechiului Testament înțelegea sufletului, cât și faptul că acesta era nemuritor, am putut desprinde învățături folositoare atât în combaterea unor învățături greșite referitoare la suflet, cât și fundamentarea unei învățături importante a Bisericii, aceea referitoare la cinstirea morților, partea importantă a vieții liturgice, a cultului ortodox strămoșesc.

Astfel din greșita interpretarea a textelor scripturistice, teosofia, confundând pe Dumnezeu cu lumea, considerau că după moarte sufletul trece dintr-un trup într-altul, până ajunge la perfecțiune.

Tot din înțelegerea și tâlcuirea greșită a Sfintei Scripturi au luat naștere alte două curente foarte periculoase: spiritismul și antroposofia.

Spiritismul, deși a existat încă din primele veacuri, începând cu regele Saul (I Regi 28, 7), Simon Magul (Fapte 8, 9) sau vrăjitorul Elima, a reapărut în perioada modernă în America de Nord, în 1848.

Concepțiile spiritiste, confuze și incoerente, consideră că sufletele, spiritele evoluează prin reîncarnări, Iisus Hristos fiind doar un suflet superior, care nu ne-a adus însă mântuirea.

Această concepție impregnată cu învățătura protestantă despre predestinație a fost combătută încă din primele secole de marii dascăli ai Bisericii, precum Sfântul Ioan Gura de Aur sau Fericitul Augustin <sup>53</sup>.

Antroposofia este o altă mișcare sincretistă ce intră în contradicție cu învățătura creștină, neinterpretând corect textele scripturistice ajunge la a nega importanța faptelor pentru mântuire, se abate de la învățătura despre judecata particulară și cea universală neagă necesitatea harului și face de neînțeles învierea. În schimb, îmbina dogma catolică despre purgatoriu cu concepții

---

<sup>52</sup> Sfântul Grigore de Nazians, *Despre Botez*, cap. V. P.G., 36, col. 364, BC;

<sup>53</sup> Diac. Petre I. David, *Călăuză creștină pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant*, Editura Episcopiei Aradului, Arda, 1987, p. 79, ș.u.;

parsiste și budiste. Mântuitorul Hristos este, pentru întemeietorul acestui curent, Rudolf Steiner, un spirit ca și Zoroastru sau Buda, reîncarnat și dublat <sup>54</sup>.

Din cele enunțate în prezentul capitol, dar și pe parcursul întregului studiu, rezultă cu necesitate prezentarea principalelor precepte creștine, dar și analiza acestora sub lumina învățăturilor scripturistice referitoare la suflet și nemurirea sa.

În abordarea acestui subcapitol voi arăta că din cuprinsul cărților Vechiului Testament, vedem că sufletul a fost creat de Dumnezeu să locuiască în corpul omului, dar și în afară de el, după încetarea omului din viață. Este drept că lucrul acesta nu este spus cu limpezimea din Noul Testament. Autorul cărții I a lui Moise (Facerea) nu spune direct că omul a fost creat pentru o viață nemuritoare, dar aceasta reiese în mod logic din cuvintele sale prin care ne încredințează că omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Mai ajungem la încredințarea că omul a fost creat nemuritor și din amenințarea divină față de om, că va muri dacă va mânca din pomul oprit (Fc. 2, 17). Dacă omul n-ar fi călcat această poruncă divină, ar fi rămas străini de moarte. <sup>55</sup>

În Noul Testament nemurirea sufletului este un adevăr general cunoscut și mărturisit: „Știm că de se va surpa casa noastră cea pământească, a cortului acestuia, avem în ceruri o zidire de la Dumnezeu, casă veșnică, nefăcută de mână” (II Co. 5,1).

Sfânta Tradiție mărturisește și ea, întreagă, realitatea, spiritualitatea și nemurirea sufletului, în acord de pun cu revelația cuprinsă în cărțile Sfintei Scripturi. Cu privire la nemurire, unii Părinți și scriitori bisericești accentuează cu deosebire nemurirea sufletului după natura lui, ca substanță spirituală, simplă, fără ca nemurirea lui să fie aceeași ca a lui Dumnezeu, alții mai mult nemurirea după harul dumnezeiesc. Ambele idei se cuprind în adevărul că, prin harul său, Dumnezeu a dăruit sufletului astfel de natură, ca să nu moară<sup>56</sup>.

Cărțile Noului Testament afirmă că moartea și viața veșnică sunt întotdeauna legate de venirea lui Hristos, atunci devine clar că pentru primii creștini sufletul nu este nemuritor în mod intrinsec, ci mai degrabă devine astfel prin învierea lui Iisus Hristos și prin credința în El. Devine clar, de asemenea, că moartea nu este în sine Prietenul, ci mai degrabă „boldul” ei, puterea ei este luată de biruința lui Iisus asupra ei prin moartea Lui. Și, în sfârșit, devine clar că învierea

---

\*\*\* *îndrumări misionare*, Editura IMBOR, București, 1986, p. 867 ;

<sup>55</sup> Pr. Prof. Athanase Negoiță, *op. cit.*, p. 137;

<sup>56</sup> James D. G. Dunn, *op. cit.*, p. 39;

deja realizată nu este starea de împlinire, lucru rezervat pentru viitor când trupul va învia și el, ceea ce nu se va întâmpla până în „ziua de pe urma“<sup>57</sup>.

Concluzionând acest subcapitol, putem spune că între Dumnezeu și persoana umană a fost stabilită o relație dialogică, intercuvântătoare, în comuniune de iubire încă de la creație. Făptura umană, prin chipul dumnezeiesc – dat ontologic, pe care trebuie să-l dezvolte omul, în asemanarea cu Creatorul, era menită să ajungă nemuritoare și sfântă, asemenea lui Dumnezeu Cel în Treime prin har, ascultându-i porunca dată la creație.

---

<sup>57</sup> Oscar Cullmann, *op. cit.*, p 31;

## CONCLUZII

Dacă pentru filosofia antică greco-romană, omul n-a constituit o preocupare constantă, în cugetarea de sorginte biblică și patristică, problema omului a fost tratată cu toată tăria, Fundamnetată pe Revelație, întreaga gândire patristică a fost marcată de interesul pentru om, Sfinții Părinți căutând să găsească o fundamentare a concepțiilor despre om. Întregul referat scripturistic evidențiază ideea că orice discuție despre Dumnezeu este sterilă și fără sens, dacă omul nu este înțeles în relație cu Creatorul său.

Putem spune astfel că credința în nemurire a israeliților s-a dezvoltat în contextul cultural al credințelor religioase existente în sânul unor civilizații mai vechi ale Orientului antic Mijlociu, precum cultura egipteană sau civilizațiile sumero-akkadiene și asiro-babiloniene, civilizații hamito- semite cu care poporul evreu era de altfel și înrudit.

Credința în nemurire străbate ca un fir roșu paginile întregii Sfinte Scripturi. Nu ne putem aștepta însă să aflăm în Vechiul Testament învățătura teologică lămurită și detaliată nici despre nemurirea sufletelor, nici despre viața viitoare. Vechiul Testament nu este decât un pedagog spre Hristos (Gal. 3, 24) această învățătură fiind desăvârșită în paginile Noului Testament (Col. 2, 17). Aceste adevăruri revelate nouă în Sfânta Scriptură, Dumnezeu ni le descoperă pentru a putea ajunge la mântuire, căci Dumnezeu are în vedere necesitatea, iar nu curiozitatea. Cu privire la nemurire, Mântuitorul continuă învățăturile Legii, împărțite și de către contemporanii săi motiv pentru care, deși în alte ocazii fariseii și saducheii ce Îl acuzau de încălcarea Legii, nu arată vreo opoziție atunci când Acesta tâlcuia din textul de la Ieșire 3, 6, din care se deduce învățătura despre existența sufletului și învierea morților (Matei 22, 23, ș.u.). Contemporanii Săi nu l-au contrazis în răspândirea Evangheliei Sale, acest lucru dovedindu-ne că credința în nemurire era un adevăr îndeobște cunoscut și acceptat la acea vreme pentru poporul iudeu.

Astfel, în urma studiului nostru am văzut că în Biblia ebraică pentru noțiunea de suflet, limba ebraică folosea trei termeni: ruah, nefesh și nešamah. Folosind mijloacele modeme existente în exegeza modernă, considerăm că am adus un plus de lumină prin analiza comparată a acestor termeni ebraici și nu în ultimul rând prin studiul comparat al textului masoretic cu cel al Septuagintei.

Procedând la analiza textelor cheie pentru înțelegerea noțiunii de suflet în Noul Testament am remarcat folosirea cu precădere a doi termeni grecești și anume, psihi și pnevma. În fapt cei doi termeni grecești sunt folosiți pentru a desemna aceeași facultate spirituală a omului.

Indiferent cât de mult ar evolua mijloacele de cercetare ale exegezei biblice, adevărata exegeză trebuie să aibă în vedere tâlcuirea Sfinților Părinți, întrucât scrierile patristice sunt parte a Revelației, iar autorii lor au fost inspirați și călăuziți în scrierile lor de Duhul Sfânt, iar noi teologii putem scrie cel mult teologumene cu privire la subiectul tratat.

Studiul Sfintei Scripturi, în afară de folosul concret pentru dobândirea mântuirii, ne oferă armele și mijloacele pentru combaterea învățăturilor eretice și schismatice. Pe de altă parte, buna cunoaștere a textelor biblice, constituie un ajutor de nădejde pentru slujitorii sfintelor altare în propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu.

În smerenia noastră acest studiu l-am considerat folositor pentru zidirea noastră sufletească, întrucât credința în învierea morților trebuie să fie una dintre preocupările noastre constante, precum ni se arată și în Simbolul de credință: ”Aștept învierea morților. Și viața veacului ce va să fie. Amin. ”

## BIBLIOGRAFIE

### A. IZVOARE

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Teoctist, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2013;
2. *Sfânta Scriptură*, edițiile tipărite cu binecuvântarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române;
3. *Biblia*, traduceri, introduceri și note de Pr. Alois Bulai și Pr. Eduard Pătrașcu, Editura Sapientia, Iași, 2013;
4. *Septuaginta*, vol. 4/1- Colegiul noua Europă, Editura Polirom, București 2006;
5. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIMBOR, București, 2001;

### B. CĂRȚI, STUDII, ARTICOLE SPECIALE:

1. Chialda Mircea, Pr. Dr., *Doctrina Vechiului Testament despre nemurire*, în „Altarul Banatului”, anul I ,(1944), nr. 9-10;
2. Ciudin Nicolae, Ciudin Aurelia, *Istoria lumii antice. Orientul*. Iași, 2006;
3. Cullmann Oscar, *Nemurirea sufletului sau învierea morților?*, Editura Herald, București, 2007 ;
4. Stan Alexandru, Pr. Conf. Dr., Rus Remus Prof. Dr., *Istoria Religiilor*, EIMBOR, București, 1991;

5. Ibidem, *Istoria Credințelor și ideilor religioase*, de Mircea Eliade, Editura Universitas, 1992;
6. Dubarle A.M., *The biblical doctrine of original sin*, Geoffrey Chapman, London, 1964;
7. Daniel Constantin, *Civilizația sumeriană*, Editura Sport-Turism, București, 1983;
8. David Petre I., *Diac Călăuză creștină pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant*, Editura Episcopiei Aradului, Arda, 1987;
9. Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris, 1923, tome I;
10. Dunn D. G. James, *A New Testament Inquiry Into the Origins of the Doctrine of the Incarnation*, The Westminster Press, Philadelphia, 1980;
11. Gaffe L. A., „*L'Àmmè*”, Paris, 1913;
12. Lazurca Marius, *Invenția trupului*, Ed. Anastasia, București;
13. Lossky Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, Editura Sofia, București, 2006;
14. Marx K., Engels F., „*Opere*”, volumul 14, Sotehghi 2, M-L, 1931;
15. Matei Horia C., *Enciclopedia Antichității*, Editura Meronia, București, 1995;
16. Nellas Panayotis, *Omul - animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, Editura Deisis, Sibiu, 2002;
17. Pentiuc Eugen, Pr. Prof. Dr., *Iisus Hristos în Biblia ebraică (curs opțional)*, note de curs;
18. Petru Semen, drd., *Învățătura despre suflet în cărțile Vechiului Testament*, în “Studii Teologice”, nr. 9 – 10 (1977);
19. Popovic Iustin i, *Credința ortodoxă și viața în Hristos*, Editura Buna Vestire, Galați, 2003;
20. Radu Dumitru, Pr. Prof. Dr., *Îndrumări misionare*, Editura I.M.B.O.R., București, 1986;
21. Răducă Vasile, Pr. Prof. Dr., *Antropologia Sfântului Grigore de Nysaa*, Editura I.M.B.O.R., București, 1996;
22. Resceanu Ștefan, *Mesopotami. Istorie, cultură, religie*; Editura Universitaria, Craiova, 2006;
23. Stăniloae Dumitru, Pr. Prof. *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990;
24. Idem, *Teologia dogmatică ortodoxă*, voi. I, Editura IMBOR, București 1978,
25. Idem, *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, Revista ”Ortodoxia”, nr. 3 / 1983;
26. Idem, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991;

27. TatomirRenata, *Anatomia sufletului în cultura egipteană*, în *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Ed. Curtea Veche, București, 2006;
28. Telea Marius, Asis. Univ. Dr., *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2001;
29. Tresmontant Claude, *Essai sur la pensee hebraique*, Lectio Divina 12, Les Editions du Cerf, Paris, 1962;
30. Ibidem, *Le problème de l'âme*, Paris, Éditions du Seuil, 1971, carte recenzată de Constantin Iana, în "Ortodoxia", nr. 2, 1971;
31. Țuțea Petre, *Mircea Eliade*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2007;
32. Ibidem, *Omul. Tratat de antropologie creștină*, Iași, 1993;
33. Vasilescu Emilian, *Istoria Religiilor*, Editura IMBOR, București, 1982;
34. Vlăduțescu Gheorghe, *Introducere în Istoria filosofiei Orientului antic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980;
35. Wolf Walter, *Anthropologie de l'Ancien Testament*, Geneve, Labor et Fides, 1974;